

Unitat 3. El realisme aristotèlic

1. Aristòtil i el seu món

Aristòtil va néixer l'any 384 a.C. a Estagira a una família de metges. El seu pare va ser metge del rei de Macedònia, i el component pràctic i empíric de la medicina va influenciar el seu pensament filosòfic posterior. Va ser enviat a Atenes per a estudiar a l'Acadèmia platònica, de la qual va ser membre actiu durant vint anys, primer com a alumne i després com a professor. Va introduir l'estudi de la retòrica, matèria menyspreada per Plató. Aristòtil va ser cridat per Filip II de Macedònia per educar el seu fill Alexandre, futur Alexandre el Gran. Quan tornà a Atenes fundà una nova escola, el **Liceu**, a on ensenyà durant tretze anys. L'Acadèmia i el Liceu eren semblants com a centres filosòfics per gents acomodades, a on l'autoritat del cap no imposava cap doctrina, sinó que més aviat estimulava la crítica i la discussió; però també hi havia diferències. A l'Acadèmia es practicava més la discussió i la matemàtica era un centre d'interès, en canvi al Liceu l'interès es centrava en la ciència experimental, la història natural i qüestions jurídiques i socials, i es preferia la classe sistemàtica a la discussió. Quan morí Alexandre, Aristòtil va ser acusat d'impietat per la seva coneguda vinculació amb Macedònia; va marxar d'Atenes i morí l'any següent, al seixanta-dos anys, en plena maduresa intel·lectual.

Encara que gran part de l'obra aristotèlica s'ha perdut, el conjunt d'obres que coneixem, gràcies a la recopilació feta per Andrònic de Rodes (s. I a.C.), avarca una gran diversitat de temes, especialment empírics i científics. Les principals obres, agrupades per temes, serien:

FILOSOFIA TEÒRICA	Obres de lògica	<i>Categories, De la interpretació, Primers i Segons analítics, Tòpics, ...</i>
	Obres sobre la naturalesa	<i>Física, Del cel, Meteors, ...</i>
	Obres sobre els éssers vivents	<i>De l'ànima, Història dels animals, De les parts dels animals, ...</i>
	Obres de filosofia primera	<i>Metafísica</i>
FILOSOFIA PRÀCTICA	Obres d'activitat pràctica	<i>Ètica a Eudem, Ètica a Nicòmac, Política, ...</i>
	Obres d'activitat poètica	<i>Poètica, Retòrica, ...</i>

2. Crítica a la teoria de les Idees

Plató havia creat un món d'essències separades, les Idees, que fan intel·ligible el món físic que ens envolta. Aristòtil coincideix amb Plató quan afirma que, l'objecte de la ciència no són els objectes particulars sinó allò que és universal, és a dir, els trets comuns que comparteixen tots els membres d'una mateixa classe. Però, d'altra banda, no accepta que les Idees existeixin separades de les coses.

Algunes de les dificultats que troba Aristòtil a la teoria de les Idees són:

- Si per explicar l'estructura del món sensible, hem d'invocar un món intel·ligible d'idèntica estructura, sembla que recorrem a un mite. Aquesta pretesa explicació només aconseguirà duplicar el nombre d'objectes dels quals hem de donar compte.
- Ni els atributs (com ara la bellesa), ni les relacions (com ara la igualtat) són substàncies o entitats. Com es pot afirmar l'existència d'aquestes Idees, si només les substàncies, les coses individuals, existeixen realment?
- No és possible que l'essència d'una cosa, el que fa que sigui el que és, estigui separada d'aquesta cosa.
- Si les Idees són la causa de la producció de les coses, i per a la producció, com per a tot canvi, es necessita una causa eficient, motriu; com és possible que les Idees, que són immòbils, compleixin aquesta funció?

Aristòtil considera que la Forma (Idea) és necessària per al coneixement científic, però que no és una cosa separada dels objectes, com afirmava Plató, sinó un aspecte essencial de la seva realitat. Aquest aspecte es pot conèixer si en els individus concrets separem allò que tots tenen en comú i que, d'alguna manera, els defineix com a individus d'una certa classe (per exemple, totes les taules tenen en comú el tenir potes i taulell, i de cap cosa que no tinguin potes i taulell en direm que és una taula)

3. Coneixement, lògica i llenguatge

El coneixement comportava per a Plató un allunyament i una infravaloració de tot allò sensible, Aristòtil, en canvi, insisteix en què les coses materials del món sensible són les úniques que ens poden apropar a l'autèntic coneixement. Però amb això no n'hi ha prou, amb els sentits captem l'objecte concret, i a partir d'aquí hem d'arribar a la forma, a la idea, al concepte universal, que és l'objecte del màxim saber, de la ciència.

La gradació del coneixement és per a Aristòtil la següent:

- Percepció: captació a través dels sentits.
- Memòria: conservació i reproducció d'imatges sensorials.
- Experiència: familiaritat amb els objectes singulars, dels que s'extreuen nocions generals.
- Tècnica (*techné*): saber fer alguna cosa (artesa). Suposa idees generals i és un pont entre l'experiència i la ciència.

- Ciència: forma superior del saber. Consisteix en l'obtenció de coneixements universals i necessaris, però el seu origen és l'experiència sensorial.

El saber (*epistème*) es divideix en tres tipus:

- Productiu: el saber fer o produir segons regles o normes. S'identifica amb les tècniques (retòrica, medicina, arquitectura, poesia, ...).
- Pràctic: el saber actuar com cal (ètica, política, ...).
- Teòric: és la ciència. És una saber desinteressat i demostratiu. Versa sobre el que és necessari, és a dir, el que no pot ser d'altra manera.

El saber teòric o contemplatiu es divideix a la seva vegada en:

- Matemàtica: estudi de la quantitat abstracta de les entitats a on existeix (aritmètica i geometria).
- Teologia: estudi de l'entitat immòbil o motor immòbil. Aristòtil l'anomena divinitat, encara que li nega els trets personals i creadors normalment associats amb els déus de les religions.
- Física: estudi de les entitats naturals, que són mòbils i canviants. Tret del motor immòbil, de les formes matemàtiques i dels objectes produïts, tota la resta, que és quasi tot, constitueix el domini de les coses naturals.

La **ciència** és un saber demostratiu i causal que tracte d'allò universal i necessari. El punt de partida de tota demostració han de ser principis indemostrables i immediats. A partir dels principis es desplega l'activitat demostrativa (deductiva) i s'obtenen conclusions.

Per arribar als principis indemostrables cal la intuïció intel·lectual, però aquesta no es produeix fàcilment. La inducció ens pot ajudar a aconseguir-la. La **inducció** és el camí de les coses particulars fins a l'universal, però a diferència de la deducció, no té caràcter demostratiu.

El procés del coneixement quedaria així: mitjançant els sentits coneixem fets concrets. Acumulant i recordant aquestes observacions aconseguim experiència. A partir del cúmul d'observacions que constitueix l'experiència fem generalitzacions inductives i intuïm els principis. Dels principis i per activitat deductiva arribem als fets empírics dels quals havíem partit, que així quedaran explicats i integrats a l'edifici del saber científic.

La **lògica**, que té per objecte l'estudi del raonament, no figura entre les ciències teòriques perquè és una eina per a totes elles. Aristòtil va ser l'iniciador de la lògica entesa com la ciència que estudia el raonament des d'un punt de vista formal. Afirmà que hi ha dues classes de raonaments: els **deductius** i els **inductius**. Deduir consisteix en passar d'afirmacions generals acceptades a afirmacions particulars sovint desconegudes, i induir consisteix en passar del coneixement de casos particulars a veritats generals. Però ja s'ha dit que l'únic raonament demostratiu és el deductiu. Per això els seus estudis de lògica es centren en la deducció.

Una de les aportacions més importants d'Aristòtil va ser que la validesa lògica d'un raonament depèn només de la seva forma o estructura, no del seu contingut. Altre va ser l'estudi dels sil·logismes. Un **sil·logisme** és un raonament deductiu en el qual, a partir de dues premisses, s'infereix o

dedueix necessàriament una conclusió. Per exemple, de les dues premisses: "tot B es C" i "tot A és B", podem deduir que "tot A és C".

Cal dir, però, que els enunciats de les premisses i de la conclusió han de ser de un dels quatre tipus: universal afirmatiu (tot S és P), universal negatiu (cap S és P), particular afirmatiu (algun S és P), particular negatiu (algun S no és P), a on S i P són termes generals o conceptes qualsevol, i de tal manera que en els tres enunciats junts apareixen exactament tres termes o conceptes, ni més ni menys.

Aristòtil estava convençut que moltes dificultats filosòfiques són producte d'un mal ús del **llenguatge**. Una de les paraules gregues més perilloses per a la filosofia era el verb *eînai* (ser, estar, existir) i a l'estudi d'aquesta particularitat va dedicar la seva doctrina de les categories. Aquest verb té dos sentits fonamentals: l'ús existencial, en el qual el verb ser equival a existir (Sòcrates és); l'ús predicatiu, en el qual el verb ser indica una relació entre termes (Sòcrates és savi). Però l'ús predicatiu és encara ambigu, perquè el verb ser en aquest ús predica diferents coses del subjecte (Sòcrates és un ésser humà, Sòcrates és grec, Sòcrates està assegut, ...). Per això hi ha tantes categories com tipus de predicats.

Així, doncs, les **categories** són els diversos tipus de predicats, els diversos significats del verb ser en el seu ús predicatiu, les diverses possibilitats de dir una cosa d'una altre, i són, segons Aristòtil, deu: entitat (substància), quantitat, qualitat, relació, ... Aquestes categories aristotèliques són els conceptes suprems del pensament, les maneres de pensar les coses, i des d'aquest punt de vista són **lògiques**; però també són les classes fonamentals en què s'estructura la realitat, les maneres de ser de les coses, i des d'aquest punt de vista són **ontològiques**.

La categoria més important és la d'**entitat (substància)**, que recull dos nocions ben diferents: **l'entitat concreta**, la cosa singular existent independentment (aquest llibre, aquell cavall); i **l'entitat abstracta**, l'estructura o forma comú a tots el individus d'un mateix tipus, l'espècie o el gènere (el llibre -en general-, el cavall -en general-). L'entitat abstracta pot predicar-se de la concreta, però l'entitat concreta no pot predicar-se de res, no és un predicat. En certa manera l'entitat concreta no és una categoria, perquè no és un predicat, però, com ja hem dit, Aristòtil alhora que classifica els tipus de predicats (lògica), està pensant en els tipus de coses (ontologia), i la cosa més important, aquella de la que totes les altres depenen, és la cosa individual, l'entitat concreta (un gos existeix en sí mateix, però el seu color, la seva postura, els seus lladrucs només existeixen perquè estan o es donen en ell).

4. El problema del canvi

Parmènides havia insistit en que tot canvi és lògicament impossible, però per a Aristòtil el canvi en el món sensible era un fet indubtable, de manera que es va proposar demostrar que lògicament també és possible. Començà analitzant el llenguatge emprat per la filosofia eleàtica per a parlar del canvi, i així descobrí les confusions en què va caure Parmènides.

Primer de tot s'han de conèixer, segons Aristòtil, els tres principis o factors que intervenen en el canvi: el **substrat**, la **forma** (*morphé, eîdos*) i la **privació**. En tot canvi hi ha alguna cosa que canvia i alguna cosa que roman. El que roman en el canvi, el que sofreix el canvi, és el substrat. Alguna cosa que era o estava d'una manera, passa a ser o estar d'una altra manera; altrament dit, el substrat perd una forma que tenia i n'adquireix una altre de nova. El canvi consisteix en l'adquisició per part del substrat d'una forma de la qual inicialment n'estava privat. Aristòtil ho exemplifica així: si una persona analfabeta passa a ser alfabetitzada, el substrat és la persona, la privació (de la forma d'alfabetitzat) és ser analfabet, la nova forma adquirida en el canvi és la d'alfabetitzat. D'aquesta manera, el canvi en una cosa o d'una cosa no és, el pas de l'ésser al no-ésser, o del no-ésser a l'ésser, tal com deia Parmènides, sinó la substitució en un substrat d'una forma per una altra de nova.

Aristòtil pensa que també hi ha una altra manera d'enfocar el problema del canvi, consisteix en la distinció entre ser en **potència** i ser en **acte**. Potència és la capacitat que té una cosa d'esdevenir una altra; acte és la potència realitzada, l'activitat real i present, no la mera possibilitat. L'aglà és una alzina en potència, però no una alzina en acte. Així, doncs, un canvi consisteix en l'actualització d'una potència. Parmènides i els seus seguidors pretenien que el canvi era impossible, perquè suposava passar del no-ser al ser, de no-P a P, però només del ser es pot passar al ser, només de P es pot passar a P. Aristòtil afirma que, efectivament, només del ser es pot passar al ser, però "ser" es diu de moltes maneres, i el que succeeix en el canvi és que es passa del ser en potència al ser en acte, del ser P en potència al ser P en acte.

Les nocions de potència i acte són **relatives**, és a dir, allò que és en potència en un cert sentit, és acte en un altre. El nadó és potència en relació a la persona adulta, però és acte en relació a l'òvul fecundat del qual prové.

Hi ha dos tipus de canvi: el **canvi entitatiu** o substancial i el **canvi accidental**. Aquest últim és divideix en **quantitatiu**, **qualitatiu** i **local**. Cadascun d'aquests canvis pot ser, a la vegada, natural i artificial. El canvi entitatiu o substancial és aquell en el qual el substrat deixa de tenir la forma entitativa o substancial que tenia i passa a tenir-ne una altra, deixa de ser el tipus de cosa que era i passa a ser una cosa completament diferent, altre entitat. Això només passa en la generació o naixement i en la corrupció o mort; en aquest casos la matèria és el substrat, el que roman de les coses que es generen o es destrueixen, i això és possible perquè la matèria última és eterna i capaç d'adoptar totes les formes. Els canvis accidentals es limiten a substituir una forma accidental per una altre en una entitat que roman i fa de substrat. El canvi qualitatiu substitueix una qualitat per una altra, el quantitatiu és l'augment o disminució de la quantitat de substrat, i el local és el canvi de lloc o moviment.

Aristòtil anomena sovint el substrat **matèria** (*hyle*), i equival a substrat amorf, sense forma, completament indeterminat, a partir del qual es formen tots els éssers naturals. Aquesta matèria última o substrat informe no existeix independentment de la forma. Els éssers naturals són compostos

de matèria i forma, la matèria és allò de què estan fets i la **forma** és l'estructura que tenen, com estan fets, el conjunt de qualitats específiques que fa que siguin el que són. Aquesta concepció material i formal de tota entitat o substància s'anomena **hilemorfisme**, de matèria (*hylé*) i forma (*morphé*), però ambdues formen un compost inseparable, és a dir, la forma no té existència independentment de la matèria, en contra de l'afirmació platònica.

Matèria i forma són dos conceptes **relatius**, el que és forma en un sentit és també matèria en un altre; no es refereixen a realitats absolutes sinó a un determinat punt de vista. Per exemple, un maó es matèria respecta a la paret feta de maons, però forma respecta a l'argila de la qual està fet el maó.

Aristòtil completa la seva teoria del canvi distingint quatre factors explicatius o causes: la **material**, la **formal**, l'**eficient** i la **final**. La causa material és el substrat o subjecte del canvi, la formal és l'estructura que presenta el substrat al final del canvi, l'eficient és allò que provoca o inicia el canvi (equival al nostre concepte actual de causa), la final és la finalitat del canvi. Aquestes quatre causes no presenten dificultat si pensem en els objectes artificials (el fang és la matèria d'un cànir, la forma és la de gerra amb nansa i dos brocs, la causa eficient és el terrissaire que l'ha fet, la finalitat és refrescar l'aigua), però les entitats naturals són més problemàtiques. Per a aquestes últimes ens resulta versemblant parlar de matèria i forma, però, per exemple, ningú ha fet un llac, ni té cap finalitat. Aristòtil pensa que totes les entitats naturals tenen una finalitat intrínseca, que les ve donada del seu propi interior. Aquest **teleologisme** (de *telós*, fi) és un tret arcaic del seu pensament, però també es deu a la seva experiència com a naturalista. En efecte, és fàcil pensar ingènuament que els peixos tenen aletes per a nedar, els cavall pots per a córrer, que plou perquè puguin viure plantes i animals, etc.

5. Cosmologia

Aristòtil divideix l'univers en dues parts: el món terrestre o **sublunar** i el món celeste o **supralunar**. La terra és el centre de l'univers i la resta són esferes concèntriques, com les capes d'una ceba, que transporten els diferents planetes. En la perifèria està l'esfera dels estels fixos, que constitueix el límit de l'univers.

Pel que fa al món sublunar, els seus elements són els quatre que va indicar Empèdocles: l'aigua, l'aire, la terra i el foc. Aquests elements s'engendren a partir de la matèria última, que és eterna. En el món supralunar el moviment de les esferes s'explica perquè cada capa va arrossegant a la immediatament inferior, per tant, la clau del moviment de l'univers és l'esfera dels estels fixos, tot és mogut per aquesta esfera, que constitueix el límit de l'univers. Però, segons la física aristotèlica, res es pot moure a sí mateix. Per tant, farà falta postular alguna cosa fora d'aquesta esfera que la mogui. Aquesta cosa no és material, perquè fora de l'univers no hi ha matèria. I sense matèria no hi canvi, de manera que aquesta cosa serà immòbil, serà capaç de moure altre cosa sense moure's ella mateixa, serà un motor

immòbil. Aquest **motor immòbil** és forma pura, sense barreja de matèria i, per tant, acte pur, sense barreja de potència.

Aquest motor immòbil és l'única entitat immaterial, i com que la forma i l'acte són els principis de la determinació i la perfecció, és la cosa més perfecta que hi ha, és el déu per excel·lència, l'objecte d'estudi de la filosofia primera o teologia. Aquest déu és un concepte necessari per explicar el moviment de l'univers, però no té caràcter personal, ni creador, ni religiós. La teoria del motor immòbil compleix dues funcions. Una, explicar el moviment de les esferes celestes, en especial el de l'esfera dels estels fixos, tenint en compte que no mou pas com a causa eficient, sinó com a causa final. Altre, justificar l'existència d'almenys una forma immaterial separada, cosa platònica per excel·lència.

6. La vida i l'ànima

La paraula grega *psykhé* significava alè, vida, el mateix que la llatina *anima*. Les cosa inanimades no tenen *anima*, vida. En aquest sentit, el significat de ***psykhé* (ànima)** és molt semblant al de *zoé* (vida). La tradició òrfico-pitagòrica havia usat aquesta paraula per referir-se a un esperit individual preexistent al cos, que viu presoner del cos, i que a la mort d'aquest seguirà existint i reencarnant-se en altres cossos. Plató havia fet seva aquesta concepció de l'ànima. Els atomistes, en canvi, defenien que l'ànima no és espiritual sinó un conjunt d'àtoms. Aristòtil afirma que l'ànima no pot existir independentment del cos -Plató deia que sí-, però no es pot concebre com un cos -els atomistes deien que sí. L'ànima no és un esperit separable del cos, perquè no pot existir sense el cos, però ella mateixa no és un cos, sinó la forma o estructura del cos.

La concepció aristotèlica té un marcat tarannà **biològic**, allunyat de la perspectiva religiosa dels pitagòrics i Plató. Aristòtil presenta la seva concepció usant els conceptes de matèria i forma, a la vegada que critica les concepcions espiritualista i materialista. El cos és la matèria corporal i l'ànima és la forma o estructura que li permet de viure. El cos té la vida en potència, i quan el cos és viu posseeix la vida en acte. La vida és el conjunt de les activitats vitals, i aquestes activitats només es poden donar en un organisme que funcioni, en un cos animat. L'ànima és aquesta organització o estructura del cos que li permet realitzar les seves funcions vitals, així doncs, la relació entre el cos i l'ànima és comparable a la relació entre l'òrgan i la funció. Una funció biològica com la nutrició o una funció intel·lectual com el coneixement són igualment funcions de l'ànima.

Per explicar les diverses funcions psíquiques, Aristòtil diferencia tres tipus d'ànima. La **vegetativa**, pròpia d'animals i plantes, amb les funcions d'alimentació, creixement i reproducció. La **sensitiva**, pròpia dels animals, amb les funcions de percepció, moviment i desig. La **racional**, pròpia només dels ésser humans, amb la funció intel·lectual.

L'ànima és inseparable del cos, com la forma ho és de la matèria. Amb la mort de l'ésser viu, desapareix la seva ànima. Però, de tota manera, Aristòtil sembla que tenia certa nostàlgia de la mítica immortalitat de l'ànima, aquella que propugnaven les religions místiques, els pitagòrics i Plató, i en un breu i fosc passatge del tractat *De anima* distingeix l'intel·lecte actiu del

passiu. El passiu moriria amb el cos, i l'actiu seria immortal i etern. Això ha donat peu a moltes interpretacions i molts comentaristes han identificat aquest intel·lecte actiu amb el motor immòbil.

7. Ètica

Aristòtil va escriure tres llibres d'ètica, de les quals l'*Ètica a Nicòmac* és la més important. Per a Plató l'ètica era la ciència del bé en sí mateix, el coneixement de l'idea de bé. En canvi Aristòtil afirma que ningú busca el bé en sí mateix, perquè el bé en sí mateix no existeix, sinó que cadascú busca el seu propi bé. L'ètica no serà una ciència, sinó una reflexió pràctica encaminada a l'acció, i les accions es realitzen en funció d'una finalitat, d'un bé que es vol aconseguir.

El bé d'una acció és la seva finalitat, i el bé suprem dels humans és la **felicitat** (*eudaimonía*), que la busquem per ella mateixa, no com a mitjà per aconseguir una altra cosa. La felicitat és la **bona vida**, una vida autèntica en la qual l'humà s'autorealitzi. El bé de cada cosa consisteix en la seva funció pròpia, el del ganivet en tallar, el de l'ull en veure; el bé de l'humà consistirà en la realització de la seva funció pròpia, i aquesta no és altre que la raó.

Una conducta correcta és una conducta virtuosa, una conducta excel·lent (*areté*). A vegades es tradueix **areté** per virtut, però aleshores cal entendre virtut com eficiència o excel·lència, com quan parlem d'un virtuós del piano. Cadascú té en cada situació una funció que pot desenvolupar bé o malament, i a cada una d'aquestes funcions es pot aconseguir l'*areté*.

La part sensitiva de l'ànima, seu de les tendències i desitjos, rep el nom de *ethos* o caràcter, i la part racional, *dianoia* o pensament. Cadascuna d'aquestes parts té les seves funcions, per tant a cada una li correspondrà una virtut o *areté*. De manera que podrem distingir entre les virtuts **ètiques** o morals i les **dianoètiques** o intel·lectuals.

La virtut moral consistirà en un hàbit de decidir bé conforme a la regla de buscar el **terme mig** entre dos extrems. El terme mig serà la virtut i els extrems els vicis per defecte i per excés. Per exemple, la templança o moderació és el terme mig entre la insensibilitat i el desenfrenament, la valentia és el terme mig entre la covardia i la temeritat, la generositat és el terme mig entre l'avarícia i la prodigalitat, la magnanimitat ho és entre la humilitat i la vanitat, etc. No es tracta de que per naturalesa siguem virtuoses o viciosos, sinó que potencialment som bons o dolents, però som capaços de decidir lliurement, i aquesta decisió requereix que la nostra part irracional es deixi guiar per la part racional.

La nostra raó quan executa bé la seva funció, posseeix l'*areté* del pensament, que a la seva vegada s'articula amb una sèrie de virtuts dianoètiques o sabers. La **prudència** (*phrónesis*) és la principal virtut dianoètica, i consisteix en reconèixer quins són els mitjans que ens acosten al bé i en determinar quin és el terme mitjà òptim.

Les virtuts dianoètiques més elevades són les científiques o contemplatives, perquè a elles correspon la més alta activitat del ésser humà. La **saviesa** (*sophía*) és l'hàbit o virtut de captar la veritat respecta al que d'universal i necessari hi ha a la realitat. La **intuïció intel·lectual** (*noûs*) és l'habilitat de captar intuïtivament els principis més generals o axiomes de les ciències. La

ciència demostrativa (*episteme*) és l'habilitat de fer demostracions correctes a partir dels principis. Aquestes dues últimes virtuts juntes constitueixen la totalitat de la ciència teòrica, s'identifiquen així amb la saviesa.

Finalment, remarcuem que l'ideal de la vida feliç consisteix en tenir solucionats els problemes materials, la salut, l'amistat, ... i dedicar l'oci disponible a la **vida contemplativa**, a la ciència teòrica, a pensar allò que d'universal i necessari hi ha a la realitat. Aquest ideal, ja es veu, es troba malauradament a l'abast de pocs.

8. Política

La **pólis** o ciutat-estat és l'únic marc en el qual és possible aconseguir la felicitat. Els sofistes havien ensenyat que la **pólis** és el resultat d'un pacte o conveni entre els homes, per tant, una cosa convencional. Aristòtil s'oposa rotundament i afirma repetidament que la **pólis** existeix per naturalesa i és anterior i més important que l'individu i a la família. Els humans són animals a la naturalesa dels quals pertany el ser membre d'una **pólis**, és a dir, l'ésser humà és naturalment un ésser social, un **animal polític**. Els humans posseeixen per naturalesa la capacitat lingüística, i aquesta només troba un ús i funció adequats en la convivència política, en la vida de la **pólis**.

Ètica i política són, com també passava en el pensament platònic, àmbits inseparables. L'ètica s'ocupa d'orientar el comportament individual de cara al bé i a la felicitat, la política s'ocupa de la manera d'organitzar la vida col·lectiva per obtenir el bé comú. Aristòtil afegeix però una novetat, el **bé comú** és superior al **bé individual**, i a més, l'individu és un ésser social, que només té sentit en el marc de la societat, de la **pólis**. De tot això resulta una certa subordinació de l'ètica a la política.

Contràriament a Plató, Aristòtil nega la possibilitat d'un estat ideal, adopta una actitud més objectiva i es dedica a l'anàlisi dels diferents règims polítics reals. Al Liceu es varen recollir i analitzar 158 Constitucions corresponents a diferents ciutats-estat. Hi ha sis tipus de règims polítics, tres de bons i les seves degeneracions. **Monarquia** o govern del millor, **aristocràcia** o govern dels millors, i **democràcia** o govern dels ciutadans, són les tres formes bones de govern perquè busquen l'interès de la ciutat. **Tiranía** o govern il·legítim i per la força d'un sol, **oligarquia** o govern d'uns pocs rics, i **demagògia**, o govern de tots però sense respectar les lleis, són les tres formes corruptes de govern.

Aristòtil proposa una combinació d'oligarquia i democràcia, però el més important és que la majoria dels ciutadans pertanyin a la classe mitjana - **mesocràcia**-, així la **pólis** defuig els extrems i gira entorn d'una majoria de ciutadans que no són ni molt rics ni molt pobres.